

СОЦІОЛОГІЧНІ ВИДАННЯ: РОЗДУМИ, РЕЦЕНЗІЇ

СЕРГІЙ МАКЕЄВ,

доктор соціологічних наук, завідувач відділу соціальних структур Інституту соціології НАН України, Київ (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

SERHII MAKEYEV,

Doctor of Sciences in Sociology, Professor, Head of the Department of Social Structures, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

smakeev950@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4418-8741>

Ми в нерівності і нерівність в нас

Bottero W. A Sense of Inequality.

London, New York: Rowman & Littlefield International, Ltd., 2020. 251 p.

Перелік слів, за допомогою якого нерівність та її наслідки якщо й не вичерпно, то впізнавано характеризується в соціології, не надто великий. Достатньо згадати диспропорції в доходах (багаті і бідні), асиметрію відносин (панівні і підлеглі), несправедливість і напруженість (конфлікти). Ґрунтовніші пізнання засвідчують слова “гординя” і “приниження”, “самоповага”, “гідність”, “ідентичність”, “соціальні патології”, “стратифікований доступ до освіти, медицини, відпочинку”. А про тенденцію говорять взагалі і менш багатослівно, і більш неспростовно — “нерівність зростає” або ж “нерівність поглиблюється”. І хоча зростання і поглиблення не синоніми, але уявлення про процес складається, а сигнал про неблагополуччя легко зчитується і поза науковою громадськістю.

Соціальна нерівність була головним предметом обговорення на конгресі Міжнародної соціологічної асоціації (ISA) 2014 року, як і численні супутні негативні ефекти, що загрожують усталеності соціального порядку, консистенції суспільної солідарності, благополуччю матеріального становища індивідів, їхньому самопочуттю, якості життя певних верств населення. Не бракує і соціологічних монографічних публікацій, предметом яких є стратифікація (розшарування) суспільства. Втім, вони — так уже повелося — мають помітно менший суспільний резонанс порівняно з економічними, і жодна з них не стала бестселером. Навіть книга Г. Теборна з по-

Цитування: Макеєв, С. (2020) Ми в нерівності і нерівність в нас. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, № 1, сс. 182–190.

кликаною привернути увагу назвою про нерівність як театр воєнних дій, де нас убивають (*“The Killing Fields of Inequality”, 2013*), суттєво поступається в популярності монографіям Д. Стиглиця про ціну нерівності або Т. Пікетті про капітал у XXI столітті. До того ж соціологи, на відміну від економістів, як зазначалося у статті від 17 березня 2017 року в “Нью-Йорк Таймс” із назвою “Якби ж соціологи були так само впливовими, як економісти? (“What if sociologist had as much influence as economists?”), не мають доступу до вуха вищих урядових чиновників: існують групи економічних радників, але не соціальних.

Соціологічне уявлення про ієрархічні відмінності та нерівноправність не можна вважати бодай якимось твердо сформованим і завершеним. І не через те, що смисл чи смисли нерівності нібито суто латентні, надійно приховані: радше він/вони зростають і набувають нових відтінків із плином часу, який породжує події. Світове дерево нерівності — чому б не дозволити собі таку метафору — безупинно пускає свіжі паростки з несхожими одне на одне листками та бруньками. Тому кожна нова публікація не проходить повз увагу тих, хто за родом занять і культивованої компетенції намагається розібратися в тенденціях і наслідках розширення суспільств. А якщо книгу написав автор з Великої Британії, то не помітити її означає змарнувати шанс поповнити свої знання, ба й часом сумніви. Адже немає нічого більш природного для соціолога у Великій Британії, ніж досліджувати соціальні структури в найширшому їх розумінні: інститути, організації, класи та категорії населення, стратифікацію та мобільність. До цього схиляє як багата наукова традиція, що надійно екіпірує необхідними відомостями й навичками, так і активна дослідницька спільнота, яка винахідливо, методично старанно вивчає диференційовані й вертикально впорядковані соціальні структури.

У грудні 2019 року надійшла у продаж книга викладачки і дослідниці зі Школи соціальних наук університету Манчестера Венді Боттеро **“A Sense of Inequality”**. Її добре знають у колах соціологів-структуралістів різних країн Європи за попередніми працями і з вартою заздрості частотою — за українськими мірками — цитують. І в цій її книжці найповніше, мабуть, реалізовані її наукові пристрасті та захоплення, що їх на своєму сайті вона підсумовує в таких от визначеннях:

“Я вивчаю соціальні ієрархії й те, як нерівності пошкоджують наші персональні зв’язки, соціальні контакти і взаємовідносини. Я розглядаю все це у трьох перспективах: застосовуючи конфігурації соціальних зв’язків для впорядкування карти ієрархій; обмірковуючи те, як соціальні зв’язки та взаємодії сприяють нашому теоретизуванню про ієрархію й нерівність; виявляючи, яким чином павутиння наших соціальних взаємовідносин сприяє візуалізації нерівності”.

Читач, більш проникливий, ніж я, до, а не після перегляду принаймні змісту розпізнав би два повідомлення, зашифровані у назві монографії. Перше пов’язане зі словом “sense”, що в англійській означає як щось раціональне, що підлягає аргументованому опису і розтлумаченню якомога точнішими поняттями й термінами, так і щось зовнішнє, що перейшло у відчуття, яке стало афектом. Це водночас і щось таке, що перебуває поза будь-ким, і

смысл (значення), і сприйняття (почуття, відчуття). Інакше кажучи, ми всі присутні в нерівності, стикаємося з нею як об'єкт з об'єктом. Але, одночасно, нерівність дражливо присутня в нас, доторкується зсередини і бентежить.

Друге повідомлення не менш певне: перед нами не звіт про проведене емпіричне обстеження — кількісне, якісне або побудоване на їх комбінації. Навпаки — це досвід генералізації, узагальнення твердо встановлених фактів у світлі концептуальних соціологічних уявлень про те, як взагалі соціальні феномени продукуються, відтворюються, модифікуються у процесах спільного мультиваріантного існування/взаємодії інститутів, організацій, спільнот, індивідів. І виходить, що книга — про те, що являють собою і як взаємозалежать індивідуально продукowane сприйняття присутності/побутування в нерівності, спричинені нею афективні стани, схильність до дії і власне дія.

Умови скільки-небудь ефективної реалізації такого роду стратегії важко виконати. Потрібні, як мінімум, персонально успішна наукова історія в обраній спеціалізації, а також володіння мистецтвом ставити “правильні” (оригінальні) запитання, відповіді на які можна шукати через інтерпретації наявної літератури. Видобування нових смислів з уже наявних текстів із застосуванням нетривіальних запитів удавалося Е. Дюркгайму і М. Мосу, котрі ніколи в експедиції за емпіричними даними не вирушали, а працювали зі звітами в музеях і з доступними публікаціями. У їхньому випадку, щоправда, коректніше говорити не про чи то коротке, чи то розгорнуте запитання, а про більш-менш сформовану концепцію, поняттєвий схематизм, що потребує вкорінення в достовірних спостереженнях та інтерпретаціях. Шлях, що веде до фактів у новому концептуальному обрамленні, торується інтуїцією і натхненням дослідника, а тому є своєрідним, ба й самотутнім.

В. Боттеро прокладає власний маршрут, проміжними станціями на якому є розділи книги, а їхні назви повідомляють про те, з чим доведеться зустрітися тому, хто приєднається до автора в його подорожі. От вони, зрозумілі й без перекладу: розділ 1 “Restricted visions?”; розділ 2 “Attitudes to inequality”; розділ 3 “Misrecognising inequality”; розділ 4 “Affective inequality”; розділ 5 “Protesting inequality”; розділ 6 “Resisting inequality”; розділ 7 “Making sense of inequality”; розділ 8 “Conclusion”. Як ілюстрації та на підтвердження авторка наводить (вкрай рідко) дані національних і порівняльних обстежень, подає (постійно) інтерпретацію їх у контексті різноманітних парадигм і концепцій: прагматизм, у симпатії до якого зізнається автор, інтеракціонізм, етнометодологія, акторно-мережева теорія, феноменологія.

У бібліографії 587 найменувань на 22-х сторінках дрібним шрифтом, практично на кожній сторінці основного тексту — по 10 посилань. Але такий рівень насиченості неавторськими оцінками і констатаціями не залишає враження надмірності. У нашій дисципліні множинність схем інтерпретації поведінки людей, їхніх реакцій на ситуації та життєві обставини залишає дослідникові не універсальний, проте вибірковий, шанс на задовільне виконання важкого завдання пояснити/витлумачити побачене і надійно зафіксоване. Найкраще — небезпідставно вважає В. Боттеро після огляду запропонованих іншими парадигмами пояснень — висвітлення і розуміння феноменів стратифікації з'являється саме в перспективі прагматизму.

Властива прагматизму аксіоматика, дізнаємося з перших двох розділів (розділ 1 “Restricted visions?”; розділ 2 “Attitudes to inequality”), безпеляційно очевидна. Індивідам назагал зрозуміла картина їхнього власного становища й умов повсякденного існування, вони впевнено орієнтуються в доступному їм соціальному просторі, усвідомлюючи його незручності, небезпеки та хиткість. Далі — люди не безпомилкові, але надійні експерти в розрізненні дозволеного і забороненого, досяжного і неймовірного, можливого і незбутнього, недостатнього і надмірного за даних їм обставин місця і часу. Вони впевнено ідентифікують власне те, що обмежує їх, залучає до чи, навпаки, відлучає від лотереї шансів; це те, що безпосередньо стосується їх самих або таких людей, як вони самі. Їх різною мірою влаштовують як вироблені самостійно або з допомогою значущих інших, варті довіри калькуляції ймовірності досягнення бажаного на підставі наявних у розпорядженні ресурсів, так і туманного походження, але внутрішньо виправдовувані, а відтак переконливі, передчуття успіху чи поразки. Водночас їм притаманно оцінювати власну ситуацію позитивніше, ніж вона може видаватися з боку, неначе підноситись над нею.

І тоді у фокусі дослідження опиняється сприйняття опитуваними диспропорційно розподілених життєво важливих благ крізь призму життєвого досвіду і нагальних потреб. Тобто уявлювана нерівність, з якою корелюють деякі афективні стани (що є емоційно забарвленими, але не є предметом інтересу психіатрів), оцінки, схильності до дії. В. Боттеро трактує таке сприйняття — вигадливу комбінацію раціонального та емоційного, в якій пропорції навряд чи можна виміряти — як повноцінну “реальність”, що фіксується дослідником і стає предметом його міркувань. Тим самим відкривається можливість предметно обговорювати суперечливі за змістом атрибути такої реальності — реальності сприйняття — у наступних розділах. Вони такі: атитюди, переконання й упередження щодо нерівностей, почуття, спричинювані ними, протести проти нерівності, опір їй.

Якщо вже мова заходить про стратифікацію матеріального становища, того, що є повсякденною турботою кожного, то домінантний атитюд добре відомий — “нерівність надто велика”. Саме таку відповідь на запитання про нерівність у доходах і добробуті, що існує в країні респондента, одержують інтерв'юєри по всьому світу. У ній містяться певні *очікування* більшої рівності, генеровані наявними в індивідів уявленнями про деяку *ідеальну модель* стратифікації, про *прийнятний* рівень нерівності, про *міру справедливості виробництва* наявної нерівності. Походження їх у кожному конкретно-груповому випадку, мабуть, не варто з'ясовувати. Соціологові, якщо він не залучений у компаративні пошуки, достатньо знання про те, що зміст таких уявлень зумовлений соціально-політичними та соціально-культурними особливостями конкретної країни, такими собі, абстрактно кажучи, режимами відтворення нерівності, форматованими соціальними інститутами.

Утім, порівняльними дослідженнями достеменно встановлено й описано деякі залежності. У багатих (розвинених) країнах, приміром, ставлення до нерівності терпиміше, ніж у країнах бідних. Респонденти з високим статусом і вищою освітою не настільки радикальні у своїх оцінках стратифікації порівняно з менш освіченими й тими, хто перебуває на нижчих щаб-

лях соціальної ієрархії. Вони не так часто визнають необхідність перерозподілу доходів, запровадження прогресивного оподаткування. У такій установці закодовані як толерантність, так і знижена чутливість до диспропорцій і розколів у соціумі, а також властивий їм різновид соціальної короткозорості, що маскує дистанцію між “верхами” і “низами”, багатими і бідними. Не скрізь, однак, так. У Китаї, читаємо в другому розділі, благовоління до нерівності більш поширене серед малоосвічених сільських жителів, а критичний настрій — серед освічених жителів великих міст. Таким є дещо несподіваний ефект економіки, що швидко зростає.

У розділі 3 (“Misrecognising inequality” — Невизнана нерівність) розглядаються причини неадекватного (спотвореного) сприйняття індивідами поділу на домінуючих і підлеглих, панівних і пригноблених порівняно зі здійснюваними статистикою та економістами вимірюваннями нерівності, що претендують на точність. Або, по-іншому, якими є причини аберації сприйняття, що згладжує неминучий і нездоланий поділ на тих, кому дозволено багато чого, і тих, хто задовольняється малим? Це дія, свідчать дослідження, багатьох чинників: люди порівнюють себе із “ближнім життєвим світом”, з колегами по навчанню, роботі, сусідами; вони заспокоюються, якщо не знаходять великих відмінностей і не заздрають стилю життя селебритіс; задовольняються здійсненою мобільністю порівняно з батьками або особистою кар’єрою, коли бачать перед собою перспективи поліпшення матеріального становища чи підвищення статусу; змиряються, усвідомлюючи в період кризи, що вона заторкнула більшість.

У наступних трьох розділах після огляду наявних у соціології концептуальних механізмів пояснення того, як формуються реакції індивідів на нерівність (смирненість, емоційне збудження, протидія), перевагу віддано прагматичним інтерпретаційним практикам, що відсилають до локальних умов життя. Порівняння нерівності з потоком (плином), подибуване на деяких сторінках, саме в цьому випадку виявляється доречним. Дещо дивно було б говорити про опір глибині, розривам чи різкій асиметрії, але боротися з плином, плисти/йти проти нього — слухний і зрозумілий образ. До того ж приборкання руйнівної сили потоку можливе через колективну чи індивідуальну дію, підтримувану емоційною реакцією на стратифікацію.

У фокусі розділу 4 (“Affective inequality”) — джерела формування й відтворення станів роздратування, гніву, сорому, ображеної гідності, апатії, безсилля в індивідів, залучених у відносини домінування/підпорядкування. Ніхто й не думає, ніби всі люди постійно думають про те, як вони живуть і чи є їхнє життя гідним. Багато хто здатен змиритися з тим, що маємо, вишукуючи спосіб пристосуватися до обставин або якимось обернути їх на свою користь. Хтось впадає в депресію — доволі частий ефект нерівності. Але якась частина індивідів у змозі співвідносити належне і суще критично, опираючись тискові узвичаєного й не допускаючи остаточної девальвації принципів справедливості, чесності, визнання, поваги, відповідальності. Так складаються спільноти на засадах протестної дії, неоднорідні за статусними, кваліфікаційними та освітніми ознаками.

У розділі 5 (“Protesting inequality”) обґрунтовується, що обмеження щодо схильності, готовності колективно протестувати проти наявних ієрар-

хічних порядків, змінювати чинні правила й утверджувати нові правила спільних дій встановлюються не тільки загрозами легітимного насильства і репресій з боку соціальних інститутів, а й обставинами та умовами повсякденного існування. При цьому колективна дія спирається також на здатність індивідів виходити за межі власних потреб, бажань, інтересів. У розділі 6 (“Resisting inequality”) обговорюється можливість коректного пояснення неорганізованих, індивідуальних форм опору нерівності — недотримання норм і правил, непокори, аж до виходу з ієрархічних порядків, дауншифтингу — у термінах практичних проблемних ситуацій, в яких перебувають люди.

Зміст двох останніх розділів (розділ 7 “Making sense of inequality”; розділ 8 “Conclusion”) резюмую в такому пасажі, що не становить переклад якогось конкретного фрагмента книги, але є найближчим за змістом до її прикінцевого абзацу:

Смисл (значення) і сприйняття (відчуття) нерівності формуються в повсякденному житті — коли індивіди у спробі розібратися і впоратися з цілком практичними проблемами стикаються із проявами примусу та обмежень; коли виявляється, що для успіху в розумінні і подоланні життєвих негараздів їм бракує потрібних ресурсів, доступ до них обмежений їхнім низьким соціальним статусом, підлеглим становищем, відсутністю засобів вплинути на рішення, що не залежать від них, прийнятими або нав’язаними зобов’язаннями і рамками дії; коли їх охоплює страх і тривога з приводу того, що їм несила здолати побутові чи професійні негаразди, що ситуація остаточно вийшла з-під контролю і будь-який вибір лише погіршує стан справ. Смисл нерівності усвідомлюється, а його сприйняття загострюється тоді, коли індивіди розуміють, що вони не можуть жити так, як бажають, робити те, що необхідно, і не робити того, чого не потребують; що вони принижені та ображені, світ управляється чимось значно могутнішим, ніж вони самі, а потреби і схильності інших людей залишаються незрозумілими. Тоді, коли альтернативи зміни ситуації відсутні або неприйнятні, коли доводиться визнати: світ саме такий і з ним нічого зробити не можна.

Однак вони залишаються у своєму праві тоді, коли смисл нерівності відкривається, а сприйняття артикулюється в перебігу спроб подолати негаразди і тягар повсякденного життя індивідуально або спільно. Коли люди обурені, роздратовані несправедливістю і нечесністю розподілу благ і привілеїв, обіцяють не змиритися й погрожують відплатою — комусь усе це не минеться. Вони праві й тоді, коли відчувають ворожість соціальних відносин у суспільстві, визнають невіддатливість соціальних відносин, що завзято пручаються змінам, доходять невтішного висновку про те, що їхні практичні дії часто являють собою стратегії переговорів і маневрів усередині середовища, жодним чином на нього не впливаючи. Але згода з нерівністю, смиренність перед її непозбутністю можуть поєднуватися з ваганнями, критикою та опором, змушуючи індивідів залучатися до різно-

манітних легальних або ж незаконних форм практичних дій з делегітимації наявних нерівностей — демонстрацій протесту, страйків, участі в тіньовій економіці, порушень правил, приписів тощо.

За всіх безперечних переваг монографії є в ній і та обставина, що має насторожити прискіпливого читача — чи то упередження, чи то некритично сповідувана разом із більшістю тих, хто вивчає стратифікацію, недовіра до того, з чим має справу соціолог. Вона (ця обставина), в найзагальнішому сенсі, наперед визначена дихотомією “об’єктивне vs суб’єктивне” в її природничонауковій інтерпретації. У мові наукових публікацій “об’єктивне” має неспростовний статус і наукову перевагу, його можна виміряти, і ця операція відтворюватиметься з ідентичним результатом, натомість “суб’єктивне” є стигматизованим, подаючи спотворений і неповний образ зовнішньої реальності. Дихотомія постійно присутня в обрії соціологічної уяви, але в разі економічної нерівності її (уяву) безпідставно, гадаю, дезорієнтує щодо спрямованості та тону міркувань. Оскільки нерівність є щось зовнішнє, атрибут соціального, остільки часто цікавляться, як співвідносяться об’єктивно наявна нерівність із її сприйняттям. Епістемологічна реакція в узагальненій формі відома: сприйняття об’єктів скрізь і всюди, за будь-яких обставин є неповним (обмеженим), а незрідка ще й спотвореним.

Проте в такого роду дискусіях абсолютно незабгагненим чином ігнорують інші принципи, яких дотримуються, скажімо, у фізиці. Адже встановлено, що опис залежить від позиції спостерігача, що не існує абсолютної позиції чи універсального спостерігача, який бачить одномоментно, панорамно, багатовимірно. Іншими словами, значущість дихотомії “об’єктивне vs суб’єктивне” у природничих науках було помітно дезавуїровано, сферу її застосовності треба спеціально обговорювати. Обмеження на те, що ми можемо бачити і достеменно встановити, тут нікого не бентежать і не змушують виправдовуватися. От і в соціології вона підлягає видаленню за обрїю уявлюваного, звільняючи простір для побудови і пред’явлення різним аудиторіям сповнених внутрішньої гідності, без слідів комплексу наукової меншовартості інтерпретацій, відтінків, варіацій складного світу спільного існування людей.

Проте В. Боттеро так і не вдається уникнути спокуси повторювати тривіальні констатації, які не містять нічого нового про недосконалість сприйняття економічної нерівності. Або, інакше, їй не вдається постійно дотримуватися заявленої в першому розділі стратегії на сприйняття ієрархічних порядків як самодостатньої фактичності. У другому розділі постійно бачимо відсилання до “об’єктивного рівня” нерівності, і авторка солідаризується з майже одностайною думкою про те, що він (рівень) *недооцінюється* людьми. Наводяться свідчення з обстежень у різних країнах, згідно з якими люди не знають, скільки насправді заробляють вищий менеджер приватної компанії, лікар чи кваліфікований робітник і яким є коефіцієнт Gini в країні. Тим самим нею визнається і приймається першість зовнішнього (реального) над сприйнятим.

Водночас необов’язковість такої властивості апеляцій уявнюється, якщо всерйоз взяти до уваги завжди наявну неточність у калькуляціях нерівності доходів і добробуту. Економістам добре відомі спрощення і допу-

щення, на які доводиться йти в таких вимірювальних практиках, так само як і неповнота офіційної статистики в багатьох країнах. Не кажучи вже про тіньову економіку доходів, що лише приблизно піддається оцінюванню і взагалі не враховується в економетриці стратифікацій. Тому соціологові резонно говорити не про недооцінку, а про відсутність претензії видавати сприйняття за оцінку зовнішнього (стану справ), про прийняте і чітко виконуване зобов'язання виявляти аспекти спільного життя, для яких таке сприйняття має значення, — а також трактувати сприйняття нерівності як симптом вад у функціонуванні соціально-економічних механізмів у конкретному суспільстві.

До того ж питання про те, хто і скільки заробляє, як у модулі “Соціальна нерівність” Міжнародного проекту соціального дослідження (ISSP), — зовсім не тест на знання респондентами “реального стану справ”. Резонно запитати — а хто знає “точно”? Економістові або соціологові необхідно вдатися до непростих пошуків, аби скласти прийнятне уявлення. Але навіть тоді доводиться апелювати до середніх значень (або медіан) заробітних плат менеджера, лікаря, кваліфікованого робітника, не забуваючи (що рідко роблять) вказувати коефіцієнти варіації навколо середніх (медіан).

Середні ж, як відомо, взагалі вельми умовне свідчення, що нівелює розбіжності за величиною підприємств, галузями економіки, територіальною та поселенською належністю. До того ж ніхто не перевіряв, наскільки повідомлювані респондентами цифри збігаються чи не збігаються із варіаціями офіційно фіксованих статистикою виплачених робітникам сум. У результаті замість з'ясувати, чим же зумовлене таке чи інше “сприйняття винагород”, розмову ведуть про речі, які прямо не називають хиткими й ненадійними, хоча вони, по суті, такими є, тобто фактично визнають за економічними викладками обґрунтованість претензій на точність, науковість та об'єктивність, на протигагу суб'єктивним оцінкам, з якими має справу соціологія.

Навіть якщо це й так, то все одно ніяково за публічно демонстровану експертом згоду з констатаціями про обмежене знання, про недооцінку масштабів стратифікації з боку тих, хто відгукнувся на запрошення інтерв'юера поділитися своєю думкою; про їхнє наївне чи інспіроване внутрішньо/ззовні незнання/відчуження. Тож чого тоді варті повідомлення про більш точне знання вченого порівняно з респондентами? Та й утриматися від нього неважко, зважаючи на те, що вони (респонденти) чинять так не спеціально, не з метою засмутити вченого. І вже годі говорити, що завдання дослідника не полягає в тому, щоби пояснювати окремим категоріям людей, наскільки більше вони ображені та принижені своїм становищем і статусом, ніж можуть собі уявити. Нехай навіть у публікації, адресованій (майже без винятків) академічній спільноті.

У наступних розділах автор, утім, значною мірою дезавує тезу про спотворені або неправильно уявлювані індивідами образи нерівності і соціально зумовлені перешкоди задоволенню потреб і бажань. Різноманітними практиками або навмисною пасивністю люди беруть участь у відтворенні нерівності зовсім не тому, що вони “хитно уявляють” її глибину і масштаби. Виходити слід із факту їхньої поінформованості про ситуацію, в якій

вони перебувають; варто ретельно з'ясувати зміст і структуру ресурсів і можливостей подолання наявних соціальних обмежень на індивідуальні або колективні дії в конкретних обставинах країни, географії, типу поселення. Тоді й випаде шанс побачити й обміркувати нерівність у соціологічній перспективі найбільш адекватно: що люди *думають* про нерівність, як її *уявляють* і як на неї *відгукуються* — емоційно і/або дією; у цьому полягає “найоб’єктивніша реальність” для прискіпливого дослідника, яка й підлягає теоретичній та емпіричній інтерпретації.

В оцінці книги Венді Боттеро “**A Sense of Inequality**” ніяк не помилитися: маємо в розпорядженні теоретиків, аналітиків і викладачів докладний компендіум соціологічного трактування соціальних диспропорцій, несумірності, дисгармонії, що містить багатий словник асоціацій і конотацій нерівності. Книга стане у пригоді й тим, хто працює з емпіричною інформацією, намагаючись її переконливо і коректно витлумачувати.

Отримано 28.01.2020